

Voor een motto moet een **nieuw kabinet** in internationale verdragen zoeken, meent **Barbara Oomen**.

Normen en waarden? Mensenrechten!

Illustratie Mike Ottink

Christelijk-sociaal, communalistisch, socialistisch-moralistisch – welk predikaat Balkenende IV ook meekrijgt, de normen en waarden staan ongetwijfeld weer bovenaan de agenda. Het is daarom hoog tijd om eens te vragen waar de mensenrechten toch blijven in dit hele debat.

De mensenrechten, ja. Die hele trits afspraken op het gebied van, bijvoorbeeld, gelijke behandeling en respectvol omgaan met elkaar die Nederland internationaal maakte en die daarmee ook onderdeel van ons recht vormen. Waardoor de allochtoon die de disco niet in mag, de vrouw die het glazen plafond maar niet doorkomt of de gelovige die nergens op zijn werk kan bidden niet alleen te maken heeft met pech, of gebrek aan respect, maar met een schending van internationale verdragsverplichtingen. Hoe duur dat ook klinkt.

In Nederland, zo valt telkens weer op, zijn problemen geen mensenrechtenschendingen. Of het nu gaat om gebrekkige gezondheidszorg, de achterstandswijken, discriminatie op de arbeidsmarkt of het generaal pardon. De discussie gaat nauwelijks over de afspraken die wij hierover maakten in bijvoorbeeld het Anti-Discriminatieverdrag, het Vrouwenverdrag of het Europees Verdrag inzake de Rechten van de Mens.

Neem voor het gemak twee discussies in deze krant. In De Stand van het Land-bijlage (15 november) over normen en waarden viel geen woord over die internationale meetlat op het gebied van gelijkheid, vrijheid, waardigheid. Wij, zo lijkt, stellen onze eigen

normen en waarden vast, en vinden daarmee het wiel nog eens uit. De women-on-top deden eind vorig jaar hetzelfde. In hun vurige pleidooi (Forum, 28 november 2006) voor meer arbeidsparticipatie van vrouwen meldden zij niet dat Nederland zich internationaal verplicht heeft, via het Vrouwenverdrag, om bijvoorbeeld 'alle passende maatregelen te nemen om discriminatie van vrouwen door personen, organisaties of ondernemingen uit te bannen'.

De Maastrichtse rechtsgeleerde Coomans gaf een tijdje geleden een ander voorbeeld: dat van de zwarte scholen. Hoe kon minister Van der Hoeven, vroeg hij zich af, zeggen dat het tegengaan hiervan geen taak is van de overheid? Nederland is toch partij bij het Anti-Discriminatieverdrag, dat landen verplicht 'etnische segregatie te voorkomen, verbieden of te verbannen', juist ook waar het gaat om onderwijs? Voorstanders van assimilatie zouden met een beroep op deze bepalingen toch veel sterker staan?

Het feit dat Nederlanders problemen zo weinig bezien in termen van mensenrechtenschendingen is zowel jammer als verbaazingwekkend. Jammer is het vanwege het essentiële verschil tussen morele en juridische verplichtingen. Wie een morele verplichting niet nakomt, moet misschien aan God of het geweten, maar in ieder geval niet publiekelijk verantwoording afleggen. Een juridische verplichting is harder. Het is, op zijn minst, een afspraak waaraan ons land zich los van de politieke wind of de kleur van het regeerakkoord moet houden. Maar veel mensenrechten, zoals non-discriminatie, gaan nog veel verder: bij schending kunnen burgers zowel elkaar als de overheid hierop voor de rechter aanspreken.

Het etiket mensenrechtenschending, zo lijkt het, vinden wij vooral van toepassing op misstanden in het buitenland. Kinderen in Indiase tapijtweverijen, Abu Graib, de steniging van vrouwen in Nigeria, dat soort werk. Misschien bekijken wij 'exotica' als culturele eerwraak of vastgezette kinderen van asielzoekers nog wel eens door de internationaal-rechtelijke bril, maar veel verder gaat het niet.

De Nederlandse blindheid voor de toepasselijkheid van het begrip mensenrechtenschending op problemen om de hoek, in huis en op de werkvloer wekt verbaazing vanwege het klaoengeschal waarmee wij ons internationaal op dit gebied manifesteren. Niet alleen pronkt Den Haag met de zelfgekozen titel juridische hoofdstad van de wereld, maar mensenrechten zijn op alle fronten een belangrijk onderdeel van het buitenlands beleid.

Een voorbeeld ligt in het belang dat Nederland hecht aan nationale mensenrechtinstellingen. In andere landen, wel te verstaan. Van Rwanda tot Rusland propageert en financiert Nederland de oprichting van deze instituten. Binnenlands lijkt de kwestie echter geen prioriteit te hebben. Ook al hebben wij er ons internationaal toe verplicht, hebben de meeste buurlanden er een en vroegen de Verenigde Naties minister Bot er laatst nog eens naar: Nederland weifelt nog.

Zo kan het zijn dat ons land, naast tulpen en Tomtoms, wereldwijd enthousiast een gedachten-goed uitdraagt waar het binnenlands nauwelijks aandacht aan schenkt. De vraag is dan natuurlijk waarom Nederland internationaal-rechtelijk zo lekker met de olifanten meestampt, maar al die regels hier zo weinig van toepassing acht.

Een deel van de verklaring ligt misschien in de Nederlandse nuchterheid. Mahmood Mamdani schreef ooit: 'Stel je voor, een man slaat zijn vrouw op het Zuid-Afrikaanse platteland. Of in een volkswijk in Khartoum. Of in een klaslokaal in Parijs. In alle drie de gevallen zal zij protesteren: in het eerste dat de man de traditie

schond, in het tweede dat hij haar eer schond, en in het derde dat hij inbreuk maakte op haar rechten.' In Nederland zou de vrouw waarschijnlijk zeggen 'doe effe normaal'. Want schending van rechten, dat klinkt meteen weer zo zwaar.

Het feit dat de mensenrechten niet in het normen- en waarden-debat voorkomen, heeft natuurlijk ook te maken de achtergrond ervan. De primaire inspiratiebron van het CDA ligt nu eenmaal niet in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, of in de grondwet. Die is van een hogere orde.

Zo vallen er nog wel wat verklaringen aan te voeren. Arrogantie, bijvoorbeeld. Natuurlijk voldoen wij, land van Grotius en Van Vollehoven, van de Haagse Conventie uit 1907 en het Strafhof uit 2002, aan de mensenrechten. Wie zou er anders durven beweren.

Maar een belangrijker reden ligt volgens mij in de gebrekkige kennis van het mensenrechtengedachtengoed in Nederland. Bij politici, die grote politieke vragen niet tegen de Nederlandse verdragsverplichtingen bezien. Bij beleidsmakers, die te sterk in het Nederlands debat zitten. Bij de juristen, die zaken opvallend weinig op basis van internationale rechten bepleiten. Bij de media, die weinig over deze onderwerpen berichten.

Maar weer eens een voorbeeld. Het allernieuwste Verdrag dat de internationale gemeenschap rijk is, heet het Gehandicaptenverdrag. Het scheidt, zoals zoveel van deze verdragen, niet echt nieuwe rechten, maar legt de bestaande rechten van gehandicapten nog eens vast: op het gebied van mobiliteit, werken, studeren, meedoen

aan het maatschappelijk leven. De gevolgen zijn, als Nederland het Verdrag binnenkort goedkeurt, verrekend, bijvoorbeeld waar het gaat om het aanpassen van de openbare ruimte. Toch haalde de aanname ervan, in augustus, nauwelijks de krant.

Ook de jurisprudentie blijft hier achter. In de zaak-Valys pleiten mensen met beperkingen en hun organisaties al meer dan een jaar voor beter geregeld 'bovenregionaal vervoer'. Eisers in deze zaak zijn bijvoorbeeld een spastische man in een rolstoel, die in principe per trein zou kunnen reizen maar incontinent is, en een vrouw met artrose die met haar scootmobiel niet de trein in kan.

Maar een belangrijker reden ligt volgens mij in de gebrekkige kennis van het mensenrechtengedachtengoed in Nederland. Bij politici, die grote politieke vragen niet tegen de Nederlandse verdragsverplichtingen bezien. Bij beleidsmakers, die te sterk in het Nederlands debat zitten. Bij de juristen, die zaken opvallend weinig op basis van internationale rechten bepleiten. Bij de media, die weinig over deze onderwerpen berichten.

Maar weer eens een voorbeeld. Het allernieuwste Verdrag dat de internationale gemeenschap rijk is, heet het Gehandicaptenverdrag. Het scheidt, zoals zoveel van deze verdragen, niet echt nieuwe rechten, maar legt de bestaande rechten van gehandicapten nog eens vast: op het gebied van mobiliteit, werken, studeren, meedoen

aan het maatschappelijk leven. De gevolgen zijn, als Nederland het Verdrag binnenkort goedkeurt, verrekend, bijvoorbeeld waar het gaat om het aanpassen van de openbare ruimte. Toch haalde de aanname ervan, in augustus, nauwelijks de krant.

Ook de jurisprudentie blijft hier achter. In de zaak-Valys pleiten mensen met beperkingen en hun organisaties al meer dan een jaar voor beter geregeld 'bovenregionaal vervoer'. Eisers in deze zaak zijn bijvoorbeeld een spastische man in een rolstoel, die in principe per trein zou kunnen reizen maar incontinent is, en een vrouw met artrose die met haar scootmobiel niet de trein in kan.

Ook de jurisprudentie blijft hier achter. In de zaak-Valys pleiten mensen met beperkingen en hun organisaties al meer dan een jaar voor beter geregeld 'bovenregionaal vervoer'. Eisers in deze zaak zijn bijvoorbeeld een spastische man in een rolstoel, die in principe per trein zou kunnen reizen maar incontinent is, en een vrouw met artrose die met haar scootmobiel niet de trein in kan.

In Nederland zeggen we: 'doe effe normaal'

Dit ook omdat gehandicapten maar op 107 van de 307 Nederlandse stations geholpen kunnen worden. Zij vragen een uitgebreidere vergoeding voor dat bovenregionaal vervoer maar vingen tot nu toe bot – in strijd met die rechten die nu in dat Gehandicaptenverdrag vast zijn komen te liggen.

De onbekendheid met het mensenrechtengedachtengoed begint natuurlijk in het onderwijs. Zuid-Afrika, bijvoorbeeld, vertaalde haar nieuwe grondwet (die weer een vertaling van veel internationale rechten bevatte) in elf talen en verspreidde het in tienniljoenvoud. Juist op scholen, aan kinderen die konden de grondrechten dan mooi aan hun analafabete ouders uitleggen. Radiospotjes, televisieprogramma's en strips wezen

het grote publiek verder op het recht op een eerlijk proces, non-discriminatie, vrijheid van meningsuiting. In Nederland, in tegenstelling, vormen de mensenrechten nog steeds geen verplicht onderdeel van het curriculum.

Natuurlijk ben ik niet voor Amerikaanse toestanden, waar ieder schoolkind 's morgens *the pledge* aflegt, trouw aan de grondwet zwerft. Maar het is wél belangrijk, juist in deze tijd van haarscheuren en grotere kloven, om de fundamentele waarden onder onze rechtsstaat zoals verval in de mensen- en grondrechten te expliciteren en ze op onze kinderen over te brengen. Juist vanwege het dwingend karakter ervan. Want wie niet weet wat discriminatie heet, wie dat etiket niet kan plakken, kan daar ook niet naar handelen. 'Ken de wet, dan plak je het juiste etiket', lijkt het motto.

In die mensenrechtenuitdaging (het zijn altijd heel lange woorden) kun je dan bijvoorbeeld ingaan op de horizontale en de verticale werking van mensenrechten. Het non-discriminatiebeginsel heeft bijvoorbeeld horizontale werking, en geldt daarmee tussen burgers onderling. Rechten als het recht op gezondheidszorg, onderwijs of een schoon milieu werken verticaal, en scheppen verplichtingen waar de burger de overheid op aan mag spreken.

Of je zou eens iets kunnen uitleggen over het verschil tussen directe en indirecte discriminatie. Wat directe discriminatie is, is vaak duidelijk. Die om die reden een baan als schoonmaakster, receptioniste of docente misloopt is een – helaas veel te vaak voorkomend – en overduidelijk voorbeeld: het gaat hier om dis-

criminatie op grond van levens-overtuiging, een inbreuk op de vrijheid van godsdienst en is daarom niet toegestaan.

Maar dan indirecte discriminatie. De Commissie Gelijke Behandeling veldde, een tijdje voor zij de toorn van Verdonk opwekte, een interessant oordeel over een sluiswachter. Hij was streng gelovig en kon daarom niet op zondag werken, terwijl van alle sluiswachters verwacht werd dat zij de hele week diensten draaiden. De werkgever zei dat de reden van de weigering lag in het feit dat de man niet op zondag wilde werken en niet in zijn geloof. Maar ja, het niet willen werken op zondag hangt direct samen met dat geloof, dat niet 'af te schudden' is: dit is dus een voorbeeld van indirecte discriminatie.

En mensenrechtenuitdaging, waar vooral het CDA sterk weifelend tegenover staat, zou deze thema's aan kunnen kaarten. Waarbij het natuurlijk wel van belang is om niet meteen naar Tsjaad of Indonesië te rennen, maar gewoon eens om de hoek te beginnen. Dan gaat het om die islamitische collega die in de bezemkast moet bidden, de vrouw die achter de boekencast mag loven of minder verdient omdat zij vrouw is, die sollicitant die niet hoeft te komen omdat hij boven de vijftig is of vast geen correct Nederlands spreekt. Zij hebben behoefte aan iets dat verder gaat dan enkel een appel op normen en waarden. Preciezer geformuleerd: daar hebben zij recht op.

Barbara Oomen is universitair hoofddocent rechten aan de Roosevelt Academy, het Internationale Honors College van de Universiteit Utrecht in Middelburg.